

Tentoonstelling LAND-SHAPE / de Stelling van Rondehoep, CBK Alphen a/d Rijn
Openingswoord door Dirk Sijmons H+N+S Landschapsarchitecten.

Zondag 16 maart 2003

Dames en Heren,

Nog niet eens zo heel lang geleden ging het in Nederland zo slecht met de Landschapsarchitectuur dat wij met het grootste wantrouwen aankeken tegen de bemoeienissen van kunstenaars in het landschap. Die kunstenaars waren – zoals de engelsen zo mooi zeggen – blissfully unaware van onze getroebleerde gevoelens. Hoe zat dat in elkaar?

We spreken over het begin van de jaren '80 en mijn vak bestond uit een anonieme dienstbare beroepsgroep waarvan het merendeel in overheidsdienst was, waar het in de periferie van het beleid in de linkerbovenhoek van het aquarium een klein territorium bezette. Budgetten waren laag, de positie binnen het SBB maar vooral binnen Landbouw stonden altijd ter discussie en al met al waren we voor de buitenwereld zo onzichtbaar opererend dat bestuurlijke opdrachtgevers – als er een cultureel signaal diende te worden afgegeven – er niet eens aan dachten dat ze een landschapsarchitect in dienst hadden, maar een kunstenaar aantrokken om in onze ogen een snaakse bijdrage te leveren aan onze projecten.

Kortom er was geen sprake van 'Jalouzie de metier' maar van 'jalouzie entre les metiers'. Er is veel veranderd. In twintig jaar heeft het vak zich aan zijn eigen haren uit het moeras getrokken is na een lang emancipatie-proces tot bloei gekomen en hier sta ik nu een opening te verrichten voor iemand uit die eens zo suspecte discipline der landschapskunstenaars.

Sterker nog, ik ga hier beweren dat, althans in programmatisch opzicht of om in beeldende kunsttermen te blijven, qua thematiek, het werk van Paul de Kort en dat van mij convergent zijn zonder de vakken van hun disciplinaire grenzen te ontdoen. Het werk rond het fort Rondehoep is ingekaderd door een project wat aangeduid wordt als 'Zangsporen in het Groene Hart': Een letterlijke verwijzing naar de Songlines, de liederen waarmee de Australische Aboriginals een compleet dekkende vocale kaart van het gehele continent produceerden. Iedere stam bezong het door hen bewoonde gebied in rituele processen die aan de liederen van de andere stammen gekoppeld werden. Bij elkaar vormde het - zo prachtig door Bruce Chatwin beschreven - grootste culturele project op deze aarde, immers vanuit een satelliet is een geheel continent beter zichtbaar dan de chinese muur of 's nachts beter zichtbaar dan de Belgische snelwegen waar het licht altijd brandt. Als de songlines het grootste kunstwerk op aarde is dan kan het nederlandse landschap misschien een goede tweede zijn.

Terug naar de verhalen. Ook in het landschapsbeleid is meer aandacht voor de verhalen van het en in het landschap noodzakelijk. Tot nu toe overheersen de verhalen van de deskundigen bijvoorbeeld historici of ecologen. Voor een meer complete biografie zijn ook de verhalen van de mensen die er wonen en werken, als ook de lokale verhalen van vroeger van belang. Een landschapsbeleid alleen gebaseerd op deskundigenverhalen heeft de neiging star en technocratisch te worden.

Zoals blijkt zijn kunstenaars in zekere zin nog steeds in het voordeel doordat zij, zoals Paul de Kort doet, met hun interventies het landschap kunnen confisqueren. Het zodanig vormgeven en situeren van iets wat het midden houdt tussen kunst en archipunctuur (nieuw woord) dat het de beschouwer lijkt of de hele omgeving er ook bij bedacht is. Dat gebeurde in de prachtige Mandercirkels van Paul de Kort. Hier leverde hij een toevoeging in Twenthe aan de bestaande cirkels van de vooruitstrevende boer Jannink die zijn collega akkerbouwers wilde overtuigen dat de

cirkelvorm de ideale perceelsvorm was doordat met een automatische ploeg aan een ketting veel tijd kon worden bespaard. Een heuvel in het midden van de ene cirkel en een weg naar het middelpunt van de andere cirkel om welks middelpunt een labyrint of rituele route begint, zijn zulke betekenisvolle toevoegingen dat ze de ooit zo droog rationeel bedoelde cirkels transformeren in magische cirkels die, zo denkt de beschouwer, daar al honderden jaren moeten hebben gelegen.

Zo gaat het ook met de situering van het fort in de nieuwe Stelling van Rondehoep, die zodanig strategisch is dat de uitwaaierende verkaveling er een verlengstuk van lijkt in plaats van zijn middeleeuwse oorsprong. Daarmee kom ik op de tweede overeenkomst in thematiek tussen mijn werk en dat van Paul de Kort: linies en Stellingen.

Waar de Kort een fort in de Rondehoep legt om de verstedelijking te bespieden en te keren, hebben wij enige jaren geleden een plan voor de niet ver daarvanaf lopende stelling van Amsterdam gemaakt: een 241 km lange ring die de hoofdstap zou moeten beschermen, maar die na zijn totstandkoming door de ontwikkeling van verdragend geschut alweer achterhaald was. Dit grote negentiende eeuwse defensiewerk, in feite de achtste stelling van Amsterdam en een uitbreiding en formalisering van zijn voorgangers, is dus nooit gebruikt en altijd in z'n verpakking gebleven. Een dommelend militair beheer van anderhalve eeuw volgde met als gevolg: grote cultuurhistorische en natuurwaarden en een keur aan post-militaire functies uiteenlopend van scouting-honken tot wijnimport-opslagruimten en een vleermuizenreservaat. Deze stelling is een vijftal jaren geleden op de Unesco-werelderfgoedlijst geplaatst (in illustre gezelschap van de Pyramides van Cheops, Mont Saint-Michel en de Aya Sophia) en wij moesten daar voor de provincie Noord-Holland inhoud aan geven.

De stelling bestaat uit forten, liniedijken en inundatievlakken die zo met het landschap vervloeien dat ze nagenoeg onzichtbaar zijn. Dat was ook de bedoeling van de militaire ontwerpers. Dat leverde een eerste paradox op: Hoe maak je een wereld-monument van iets dat ontworpen is om onzichtbaar te zijn?

Ons voorstel is een 'stilte-stelling' met veld-eenheden geladen met stedelijk programma; begraafplaats, meditatiecentra, landart projecten etc. en zo is de koppeling totaal; Paul de Kort heeft zonder het te weten een veld-eenheid gemaakt en wij hebben zonder het te weten een basis voor een kunstwerk van Paul de Kort gelegd. Ik open de tentoonstelling in de hoop dat bewuste samenwerking tussen landschapsarchitecten en landschapskunstenaars een nieuwe bloeiperiode zullen inluiden.